

Yhteiskunnan muodonmuutos

■ PEKKA WAHLSTEDT

Juha Räikkä (toim.): *Yhteiskuntafilosofia*. Unipress 2010.

Yhteiskunta on kokenut viime vuosikymmenten aikana melkoisen muodonmuutoksen. Tämä johtuu paljolti tietotekniikan kehityksestä, markkinataloudesta, joukkotiedotuksen kaupallistumisesta ja globalisaatiosta. Ne ovat myös tuoneet mukanaan uusia haasteita ja ongelmia.

Niinpä on johdonmukaista julkaista yhteiskuntaa ja sen eri alueita kartoittava filosofinen teos. *Yhteiskuntafilosofia* pureutuu yksilöiden ja ryhmien vapauteen, oikeudenmukaisuuteen sekä luonnon ja eläinten asemaa koskeviin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Kirjoittajina ovat Mikko Yrjönsuuri, Arto Laitinen, Teppo Eskelinen, Matti Häyry, Juha Räikkä, Kati Mikkola, Petri Ylikoski, Elisa Aaltola ja muita alan asiantuntijoita.

Yksilöllisyyden aikakaudella on suuri ongelma, missä menee yksilön vapauden ja yhteiskunnan pakottamisen välinen raja. Tätä poh-

tivat Matti Häyry ja Tuija Takala artikkelissaan ”Paternalismi ja pa-kottaminen”. Saako ihmisten toi-mia rajoittaa silloin kun he tekevät itselleen vahinkoa vai tuleeko yh-teiskunnan vain valvoa, etteivät ih-miset vahingoita toisiaan?

Perinteinen paternalismi sallii ihmisten holhoamisen silloinkin, kun se vahingoittaa vain heitä itse-ään. Vallanpitäjät rinnastuvat valis-tuneisiin vanhempiin ja kansalaiset oppimattomiin lapsiin, jotka eivät osaa itse päättää ja huolehtia omas-ta parhaastaan. Tämä voidaan teh-dä suoraan kieltämällä, muokkaa-malla olosuhteita, kasvattamalla ja valistamalla ja niin edelleen.

Voidaan kuitenkin kysyä, vaika kirjoittajat eivät tätä teekään, kuka kasvattaa kasvattajat ja ku-ka arvioi heidän kykyään päättää muiden puolesta? Sen kirjoittajat tuovat esiin, että tie diktatuuriin on viitoitettu, jos eliitti saa ulot-taa määräysvaltansa ihmisten yk-sityselämään keittiöitä ja makuu-huoneita myöten.

He vetoavat John Stuart Mil-liin, joka totesi että yksilön toimiin saa puuttua silloin, kun ne tuottavat vahinkoa muille, mutta oman elämänsä suhteen jokainen yksilö – pieniä lapsia ja mielisairaita lukuun ottamatta – on herra ja hallitsija.

Perinteisen paternalismin rin-nalle on tullut myös uusia yksityi-syyttä uhkaavia tekijöitä. Tämän tuo esiin Juha Räikkä kirjoitukses-saan ”Yksityisyyden suoja”. Uuden-laisen valvonnan taustalla on uusi teknologia, joka mahdollistaa kansalaisten järjestelmällisen seura-misen. Tänäpäen etenkin joukko-tiedotus uhkaa yksityisyyttä, kos-ka se on joutunut luopumaan en-tisestä vallankäyttäjien valvomisen ja keskustelun edistämisen asemas-

taan ja omaksumaan kansan viih-dyttäjän roolin – eikä kansalle ole mikään mieluisampaa kuin toisten ihmisten yksityiselämän penkomi-nen ja riepotteleminen

Räikkä tekeekin ehdotuksia, mi-hin vetää raja oikeutetun ja kaupallisen yksityiselämän salaisuuksien julkistamisen välille. Silloin kun yksityiselämän tapahtumilla on yhteiskunnallista merkitystä, ne voi-daan vetää julkisuuteen. Esimerkik-si jos poliitikolla on vakava aivosai-raus, se tulee tuoda esiin, mutta kun tämä esimerkiksi lähettelee teksti- viestejä salarakkaalleen, asia kuu-luu vain hänelle ja viestien kohteelle.

Tärkeä huomio on myös se, et-tä sananvapauteen vetoaminen on usein retorinen keino, jolla oi-keutetaan yksityiselämän kaupalli-nen hyödyntäminen. Todellista san-anvapauden edistämistä olisi Räi-kän mukaan esimerkiksi se, että vakavista asioista kirjoittavia vaihtohtolehtiä tuettaisiin enemmän. Näin vaihtohtolehdet toisivat ai-toa moniäänisyyttä ja kattavuutta yhä yhdenmukaisemmaksi muut-tuvaan valtalehtien imperiumiin.

Vaikka nyky aika korostaa yksi-löllisyyttä, toisaalta rajojen kaatu-minen kansakuntien väliltä on tuo-nut uudenlaisia eettisiä vaatimuk-sia. Niin yksilöiden kuin yritysten ja valtioiden toimien seuraukset ulottuvat kaikkialle ja myös niiden vastuu kattaa koko maapallon. Ar-to Laitinen ja Teppo Eskelinen kar-toittavat kollektiivisen vastuun rajoja ja vaatimuksia artikkelissaan ”Kollektiivinen vastuu”. He keskit-tävät yksilöiden muodostamiin yh-teisöihin, eritoten yrityksiin ja val-tioihin.

Peruskysymys on, palautuuko esimerkiksi yrityksen vastuu siinä työskenteleviin yksilöihin vai onko

kokonaisuus suurempi kuin osien-sa summa eli voiko yritystä pitää yk-silönä, joka on vastuussa teostaan?

Kun yrityksellä on sekä työnte-kijöitä että johtoa yhdistävä tavoite, roolit sekä niihin liittyvät vaati-mukset, yritystä voi pitää vastuul-lisena teostaan. Kirjoittajat viit-taavat esimerkiksi Nestleen, jonka markkinoima äidinmaitokorvike tappoi monia kehitysmaiden asuk-kaita. Toisaalta kirjoittajat eivät tar-kenna, miten yritys voidaan haas-taa teostaan oikeuteen. Eihän yri-tys ole jättäjäismäinen henkilö, jolla on silmät, suu ja korvat ja jonka kanssa voidaan keskustella ja väi-tellä asioista. Epäkohdista voidaan keskustella ja väitellä vain joiden-kin ihmisten kanssa.

Mutta keiden kanssa: työnteki-jöiden, markkinoijien, osakkeen-omistajien, jakelijoiden vai joh-don? Ongelmana on, että jokai-nen voi huudahtaa, että älkää mi-nua syyttäkö vaan yritystä, ja näin kukaan ei joudu vastuuseen.

Kiintoisa on Eskelisen ja Lai-tisen huomio, miten esimerkiksi luontoa turmelevat saasteet synty-vät monien yksilöiden pienten va-lintojen yhteisvaikutuksen tulokse-na. Koska jokainen tuottaa vain vä-hän saastetta, sitä on vaikea huoma-ta ja jokainen voi ajatella, että eihän yksi roska kaatopaikkaa tee. Kuiten-kin kaikki saastuttajat ovat kollektiivisesti vastuussa ympäristön pi-laantumisesta niin kotimaassaan kuin toisella puolella maapalloa.

Artikkelissa ”Eläimet yhteis-kunnassa” Elisa Aaltola nostaa esiin eläinten aseman, joka on muuttu-nut huonommaksi teknologian mahdollistaman tehotuotannon myötä. Hän palaa eläinten aseman historiallisille juurille. Ihminen on nostettu eläinten yläpuolelle, kos-

ka ihmisellä on kyky järjelliseen ajatteluun. Mutta eläinten suoje-
lua puoltaa eniten se, että ne eivät
ole tunnottomia koneita, kuten esi-
merkiksi Descartes ajatteli. Eläimet
tuntevat tuskaa ja mielihyvää, iloa
ja surua aivan kuten ihmisetkin, ja
siksi niiden pitäminen keskityslei-
rimäisissä oloissa on tuomittavaa.

Aaltolan huomio on tärkeä.
Eläinten kykyä tuntea tuskin ku-
kaan enää kieltääkään, mistä ker-
too se, että kotieläimistä on tullut
miltei tasavertaisia perheenjäse-
niä. Jos eläinten kurjat olot tuotai-
siin näkyvämmiin esihin, monet var-
masti luopuisivatkin turkeistaan ja
kinkkuistaan. Aaltola huomauttaa-
kin, että ihmiset eivät pysty näke-
mään yhteyttä elävän ja ilmeikkään
eläimen ja kaupan tiskillä lojuvan
elottoman ja anonyymin lihaki-
mpaleen välille. Yhteiskuntafiloso-
fialle tämä tarjoaa työsarkaa, kos-
ka syynä ovat vääristyneet yhteis-
kunnalliset rakenteet ja järjestelyt,
jotka piilottavat kärsivät eläimet
herkullisia ruokia tulvivien kulis-
sien taakse kuin niitä ei olisi lain-
kaan olemassa.

Yhteiskuntafilosofia on selkeää
ja monipuolista luettavaa, ja abst-
rakteja ja yleisiä filosofisia periaat-
teita kytetään ajankohtaisiin käy-
tännön esimerkkeihin. Vaikka yk-
silöllisyyttä nykyään korostetaan,
yksilökin toimii aina yhteiskun-
nan tarjoamissa puitteissa, ja yk-
silön vapaus ja sen rajat määrit-
tyvät suhteessa toisiin yksilöihin.
Tämän ja uusien – kehitysmaiden
köyhyyden ja ilmastonmuutoksen
tuomien – ongelmien takia yhteis-
kuntafilosofiset pohdinnat ovat tä-
nään tärkeämpiä kuin koskaan.

**Kirjoittaja on vapaa toimittaja ja krii-
tikko.**